

PRAKTIČNA TEOLOGIJA

Romano Guardini
NESEBIČNOST

305

Služba Božja 3 | 08.

Vrijedno je pažnje i ime kreposti o kojoj sada želimo razmišljati. Ako ga želimo proraditi, dolazimo do razmišljanja. Što može značiti: nesebičnost – a ujedno i njena suprotnost: sebičnost? Kako se može tražiti ono što je ipak tu, vlastito jastvo? Kako se htjeti odvojiti od onoga što ipak sve nosi, od onoga što netko jest i radi, i još od toga pokušaja? Pogledajmo jednom točnije što je to nešto vrijedno pažnje: to jastvo o čemu se govori na neobičan način.

To čovjekovo “jastvo” može se najprije odnositi na dio stvarnosti, koji je on. On, čovjek, za razliku od stabla ili životinje. On, taj čovjek, za razliku od drugoga i uopće od svih drugih ljudi. To bi bilo ispravno, ali bi ostalo u vanjskom, tako reći u statističkom.

Mora se dakle ići dublje. Tu “jastvo” znači ono osebujno, karakteristično, koje je netko; njegova svojstva, sklonosti, mogućnosti; ali i njegove granice, pogreške, mane; sve to kao jedinstvo, okupljeno oko jednog težišta – upravo oko Njega-samoga. Znači na primjer ono što zovemo “osobnošću”. Ona je toliko bogatija i odlučnija što su razvijenija svojstva, što se jasnije ona ističu, što se čvršće ona međusobno povezuju, što je djelotvornija cjelina. Polazeći odatle, govorimo o velikoj, osrednjoj ili maloj ličnosti, o jakoj ili slaboj, pravoj ili nepravoj, i tako dalje.

U još jedanput dubljem smislu “jastvo” znači pažnje vrijednu činjenicu, da to biće tu, nazvano čovjekom, nije samo tu, nego da se drži ponosno. Kako se to on drži ponosno? Prije svega on je svjestan sebe. Nijedna životinja, pa ni na visokom nivou, nije svjesna sebe. Čovjek zna da on postoji. Pozna je svoje mogućnosti i nedostatke – u svakom slučaju neke od njih, jer mu

dnevno iskustvo to donosi u svijest. On ih uvijek može bolje upoznati, ako se za to potruži. Jer on može razmišljati o samom sebi i sebe razumjeti. Može se ispitivati i prosuđivati: zašto sam to tako uradio a ne drukčije? Je li to bilo ispravno ili krivo? Ukoliko tako radi, on se shvaća i vlada sobom u svom duhu. Ponekad u trenucima uspješnog rada ili uzlaznog života osjeća sa srećom: To mi je priušteno; to smijem biti...

Time se postiglo nešto daljnje – barem mogućnost za to: “imati jastvo” znači da taj čovjek može raspolagati sa sobom. To doživljavamo kad razmišljamo o bilo kojoj stvari: Što moram učiniti? Ovo ili ono? I na koncu odluka: Učinit ću to! U tom “učiniti ću to” čovjek raspolaže sa sobom, opredjeljuje se sam. On nije tjeran samo izvana kao neki kamen snagom koja je veća od njegove težine, nego je iznutra aktivan. Ali on nije prisiljen ni samo iznutra kao životinja svojim nagonima, nego se sam opredjeljuje po nekoj točki koja je dublja nego sve što spada u njegovu nutarnju bit: organi, nagoni, sposobnosti i tako dalje. A može se reći i: ona je dublja nego sve to, sloboda. Budući da to čovjek može, on ima vlast nad svojim djelovanjem. On može raditi i na sebi: ograničiti određena svojstva, ojačati druga, a time odnos različitih elemenata zamijeniti jedan s drugim; ukratko: učiniti sve ono što zovemo odgojem samoga sebe, samoodgojem.

Bezbroj puta se naglašavalo i naglašava se da nema slobode. Dok se trenutno čuju ti prigovori, oni se doimlju. A kad onda čovjek dođe sebi, zna se: oni nisu ispravni. Sloboda ipak postoji. Ja sam slobodan. Ne uvijek; često ne potpuno slobodan, i ne rijetko, stvarno slobodan.

Jasno, veoma različite okolnosti djeluju na moju odluku: nasljedstvo, sklonost, okoliš, dotična situacija; nagoni; tjelesna ili duševna stanja i drugo. Međutim to sve stvara područje na kojemu sloboda odlučuje. Ali ona zbilja odlučuje. Pa čak ako su odnosi ostvarenja za odluku spriječeni, ona je ipak tu kao osnovna mogućnost i mjerilo i daje cijelom događanju njegov osobiti, a ponekad i veoma gorki - karakter.

Svakako sve što se događa ima svoj razlog, pa i slobodna odluka. Uvijek se može zapitati: Zašto radiš tako? I dobiva se odgovor: zbog ovoga ili onoga razloga. Prema tome prigovara se, da se ne bi moglo govoriti o slobodi. Ali tu se brka “razlog”, bolje reći “motiv” s “uzrokom”. Motiv je za odluku uvijek ta ili ona namjera; uzrok je razlog sam sebi. On je početna snaga, “inicijativa”.

Ali bez obzira na takva rasuđivanja sloboda se oglašava u nutarnjem odjeku: u savjesti, u svijesti o odgovornosti za učinjeno. Vrijedna pažnje, čak tajanstvena pojava da unutarnji osjećaj ne kaže samo: To je bilo štetno, ili: To je bilo opasno, nego: To je bilo krivo, nisi smio to učiniti; a ipak si to učinio! To ide skupa s tobom. Ti moraš stajati iza toga (odgovarati) – pred poretom za dobro i zlo. Ne netko drugi nego ti. Tu u toj odgovornosti očituje se to jastvo u svojoj neizbrisivoj strogosti.

Naravno za to pitanje trebalo bi još mnogo toga reći iz logike, psihologije, sociologije i koje čega; pretresanja o slobodi su beskraja. Ovdje se radilo samo o tome da se pojasni što se misli pod tom riječi, kako bi se moglo konačno istaknuti, kamo ide govor o sebičnosti i nesebičnosti, naime o načinu na koji je neki čovjek upravo on i kako vlada sobom; koji on stav pri tome uzima i koje ga mišljenje u tome određuje.

Eto netko mora obaviti posao koji traži njegov poziv. On ga može tako obaviti da pri tome vodi računa samo o sebi: kakav će dojam ostaviti na druge, koje će prednosti izvući iz toga i tako dalje. Onda je on tražio sama sebe u tom radu. Što se tiče rada, vjerojatno je slabo obavljen, barem gore nego je mogao biti obavljen. A onomu na što je pazio, njegovu jastvu cjelina nije dobro prijala, jer pogled na sama sebe ukrućuje, pažnja na dojam čini lažnim. Biti nesebičan ovdje bi značilo biti gotovo stvaran (realan); predati se onom zadatku, a ne misliti na vlastiti Ja. Obaviti posao lijepo i uredno kao što ga treba obaviti. Tada će rad jednom najprije uspjeti; jer onaj koji ga obavlja, on je “na samoj stvari” umjesto na svom ispraznom Ja. A osim toga – a to nas se ovdje posebno tiče – po takvom držanju tu nastaje neobično slobodni duhovni prostor u kojemu dotični postaje tek onaj “pravi-on”.

Time se dotičemo nečega neobičnog što mora potaknuti svakoga ozbiljno osvjedočenog čovjeka na razmišljanje, naime na protuslovnost osobe. Dok god ona (osoba) ima sebe u vidu, ona tako reći ispunja taj duhovni prostor, u kojem se odgovarajući dio života mora ispuniti; staje na put vlastitom ostvarenju. Ali ako se ona zaboravi, ako se obraća samoj stvari, onda se otvara prostor, pa ona sada postaje upravo ona.

Veliki se broj svakodnevnih životnih čina sastoji u tome da stupimo u vezu s nekim čovjekom; to su Ja-Ti odnosi. Ali oni se mogu ostvariti na posve različit način. Susreti u prijateljstvu i društvu, suradnja u zvanju, pružanje pomoći u nevolji – u sve-

mu tome može se tako ponašati da se u tome igra neka uloga, i to činimo veoma često. Pazimo na to kako se doimljemo; cijeni li nas drugi ispravno; i dobivamo li ako dajemo, i tako dalje. Ali što se u tom događa?

Ogorčava se životni odnos Ja-Ti; ono što bi moralo biti iskreni odnos oči-u-oči ode u dvije različite stvarnosti koje priječe jedna drugu; prekida se, ode ukrivo. A drugi to osjeća. On primjećuje: Pa ovaj nije skroz ispravan prema meni; pa on uvijek misli na se! To ga ponovno čini nesigurnim. On ne dolazi do pravog, povjerljivog Ti, nego postaje nepovjerljiv. Onaj naprotiv koji je otvoren u prijaznosti, koji ne traži poštivanje, upravo u toj pomoći diže sebi slobodno i samo-jedinstveno svoje vlastito jastvo i izaziva jastvo drugoga. U tom se ispunja tajanstvena dijalektika osobe: Što više čovjek traži sama sebe, to se više odmiče od sebe. Što važnije radi, to postaje bjedniji. Isprazni, sebični, samoživi čovjek misli da raste (ulazi) u sve punije, jače jastvo; u stvari on se osakaćuje u nutrini, jer oko njega nikada ne nastaje onaj slobodni prostor koji stvara samo nesebičnost.

U odlaženju vlastitog Ja prema Ti budi se i raste vlastito jastvo za rad, za dužnost. U to većoj mjeri je netko on sam, što slobodnije prijeđe od sebe k čovjeku s kojim ima posla; k stvari koja ga traži. Jasno on mora paziti i na vlastito. Mora se ispitivati, je li ispravno postupao; nasuprot drugome bio mudar; unapređivao ciljeve svoje profesije. Mora izvršiti sve korekture koje predočuje život, jer u protivnom nastaje zlovolja, dosada, neuspjeh, šteta. A ispravni je stav čovjeka ovaj: prijeći od sebe k drugome, uhvatiti se zadatka.

Isti poredak vrijedi i na vjerskom području. I prema Bogu postoji sebičnost i nesebičnost. Isus je rekao: "Ne kako ja hoću nego kako Ti". (Mt 26, 40) Kako oštro dijeli riječ između volje koju bi on htio i one koju Otac traži. Ukoliko čovjek Njega traži, on prelazi od sebe k božanskom Ti; ali ne tako da on u tome nestane nego da se u svojoj ispravnosti nađe u Njemu. To obećava riječ koju je upravo Gospodin izgovorio a koja kaže: "Tko sačuva svoj život, izgubit će ga, a tko zbog mene izgubi svoj život, sačuvat će ga". (Mt 10, 39) To je najprije rečeno o gubljenju života u mučeništvu. A grčka riječ za "život" pod *psyche* misli u Novom zavjetu i na "dušu" i njezin vječni život. Svaki put kad čovjek prema Bogu "sačuva svoj život", to je gubitak; ali ako ga Njemu predaje, onda ga nalazi. On ga daje u svakoj poslušnosti prema

njegovoj volji – i u istom trenutku Bog mu ga opet vraća, pa je to život u većoj mjeri nego je bio prethodno.

Tajanstvena razmjena između čovjeka i Boga! Što dulje on to čini, što život ide dalje, to čovjek više ide u tom stalnom davanju sama sebe i primanju iz Božje ruke prema onome što mora postati – a može se reći prema onome kakav je zapravo.

Mistici govore o “Božjem rađanju u čovjeku” – tajanstvena riječ o čijem značenju ovdje ne želimo govoriti – ali bez daljnjega jedno od toga razumijemo: Bog se želi nastaniti u čovjeku, želi u njemu naći prostora i dobiti ljudski lik – ovdje u ovom čovjeku koji je po rodu jedan između mnogih, po osobi Jedinac, upravo on je taj.

U svim se stvarima nalazi Božja sličnost. Svaka stvar odražava Njega već prema načinu kako je stvar zamišljena; a taj Božji odraz je njegovo stvaranjem osnovano biće. Ali na poseban način Bog se želi odraziti u čovjeku; u svakom pojedincu na njegov poseban način. To je najnutarnija srž onoga što zovemo “ličnošću”; svjetlosni uzorak – ako je dozvoljeno upotrijebiti tako veliku usporedbu – o utjelovljenju vječnoga Sina. Osobito, bitno utjelovljenje dogodilo se u Kristu; ali u milosti koja oslikava to utjelovljenje Bog se želi nastaniti u svakom čovjeku i u njemu se odražavati; i u svakom onako kako je u njemu moguće. Svaki vjernik mora biti odraz Boga. A u krštenju je za to postavljen temelj; u tom “preporođenju iz vode i Duha Svetoga”, o čemu govori noćni razgovor Gospodina s Nikodemom (Iv 3,5). A svaki prijelaz čovjeka vjernika na djelo te Božje volje korak je u tom pravcu.

Kako može izgledati ispunjenje toga, za to je svjedočanstvo Svetac. U njemu se “pojavljuje” Bog. Ali budući da je čovjek Božja slika, a Bog onda čovjekov pralik, u tom pojavljivanju svijetli i ono iskonsko čovjekovo, dakako određenog čovjeka. On sasvim postaje samim sobom. Kako je Franjo Asiški postao samim sobom? Tako da nije ništa htio za se! Da je ostao sin Bernardonov i dalje igrao u Asizu i Umbriji veliku ulogu koju je prema volji svoga oca i po svojoj nadarenosti i svojem imanju bio mogao igrati, bio bi sjajan i ljubazan čovjek, međutim ono osobito ostalo bi zastrto. Ali kad je učinio veliki korak: “samo Bog i ništa drugo”, u njemu je zablistala Božja ljepota, pa je postao onakav kakav je morao biti, postao onim čovjekom koji je odražavao velikodušnost božanske ljubavi kao inače malo tko drugi.

Svaki svetac na poseban način odražava to Božje utjelovlje-

nje u Kristu. Ukoliko on više ne želi sebe, Bog u njemu dobiva prostora i čini ga onakvim kakav zapravo mora biti – kao što je Božje bitno utjelovljenje u Kristu očitovalo, što je taj čovjek uopće, taj “Sin Čovječji”. Naravno da put u tom pravcu znači samo-zadatak, žrtvu za žrtvom. “Bolno propadanje” (umiranje) to nazivaju duhovni učitelji.

Svaka krepost ima svoj pralik u Bogu. Sve su kreposti načini, kako se, dakako u različitim vezama, odražava Božja dobrota u čovjeku. To nije drukčije ni kod nesebičnosti – pa kako čudnovato taj iskaz mogao zvučati na prvi mah. Najprije i u prvom redu Bog je beskonačno On-Jastvo (Onaj-Pravi). Kad ga je Mojsije na brdu Horebu zapitao o Njegovu imenu da se potvrdi Njegova poruka u poganskoj vrevi bogova, On je odgovorio: “Ja sam onaj koji jesam”. Time je izrazio svoje vječno jastvo – pa svako ozbiljno razmišljanje o Bogu mora se uputiti u školu te riječi, ako se ne želi pogriješiti. Ta riječ kaže da nema “imena” koje bi po beskonačnom moglo nazvati Boga, to jest svrstati ga ga među zemaljski poznato. Da njegovo ime glasi: “On”. Drukčije rečeno: Da je to tako – to bi bilo Božje ime.

A sada piše u poslanici Filipljanima o Božjem Sinu, znači o samom Bogu: “Ne činite ništa iz sebičnosti ili tašte slave, nego u poniznosti smatrajte jedan drugoga većim od sebe! Ne gledajte pojedini samo na svoju vlastitu korist nego i na korist drugih! Težite među sobom za onim za čim treba da težite u Kristu Isusu! On, božanske naravi, nije se ljubomorno držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio uzevši narav slugе i postavši sličan ljudima. Kad postade kao čovjek, ponizi sam sebe postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu. Zato ga Bog uzdiže na najvišu visinu i dade mu jedincato ime koje je iznad svakoga drugog imena, da se Isusovu imenu “pokloni svako koljeno” nebeskih, zemaljskih i podzemaljskih bića, i da “svaki jezik prizna” - na slavu Boga Oca: Gospodar je Isus Krist” (2, 3-21)

Silno je tu rečeno: da Božji Sin nije prisvojio svoje vječno jastvo kao bespravn, nije ga se grčevito držao, nego se “oplijenio” - recimo još jače “poništiio” (ponizio) predao svoje jastvo time što je on Gospodar uzeo lik “slugе”, čovjeka vezana na mnogo toga i to u najokrutnijoj stvarnosti, sve do smrti kakvu je zlikovac morao podnositi na križu. Zato mu je dano novo “ime”, ime “Krist”, Pobjedonosni- Pomazanik, ime “Kyrios”, Bog Gospodin koji kraljuje nad svim stvorenim, a taj je događaj vječna slava Bogu Ocu.

Neizreciva tajna: da Bog tako radi, može raditi i ostati Bogom. Da je to objava, da je Bog takav, da je pred Njim slava tako raditi. Nema Boga koji bi bio drukčiji, drukčije razmišljao, drukčije htio. Prema riječima Pascala On bi bio "Bog filozofa", takvo zamišljanje Boga. Po takvom je zamišljanju čovjek pokušao opravdati svoju samo-zapletenost (samo-sputanost)...

Bog je onaj Suvereni i Nesebični – pa svaka prava čovjekova nesebičnost odražava u dalekom odsjaju Njegovu tajnu.

S njemačkog preveo Karlo Bašić